

متن پرسش

سلام خدمت استاد عزیز نظر شما در مورد مطلبی که در کتاب زمزم عارفان از آیت الله بهجت در مورد وحدت وجود نقل شده چیست؟ آیا واقعاً در وحدت وجود همه عرف اشتباه کرده اند؟ و منظور از وحدت حکمیه که ایشان فرمودند چیست؟ در زمزم عرفان آمده است: « در پاسخ این جانب که پرسیدم : « آیا وحدت وجودی را که اهل عرفان می گویند ، قبول دارید یا نه ؟ » ، فرمودند : آنان از این جهت مصیب هستند و از یک جهت ، در اشتباه . جهت اصابه ، آن است که آنچه می بینند ، دروغ نیست ، و جهت اشتباه ، آن که آنچه می بینند ، با کثرت حقیقیه منافات ندارد . آنچه می بینند واحد است ، تجلی حضرت حق است . موضوع تجلی ، در قرآن و روایات اسلامی ، مطرح است ، الی ماشا الله . آنان وحدت حکمیه را با وحدت حقیقیه اشتباه کرده اند . من معتقد به وحدت حکمیه و کثرت حقیقیه هستم و ندیدم کسی (این مطلب را) گفته باشد . آنها هم که قائل به وحدت حقیقیه هستند ، عملاً همین اعتقاد را دارند . مثل سید محمد کربلایی ، که یک شب تا صبح گریه میکند . اگر وحدت حقیقیه باشد ، گریه برای چه ؟ قرآن و احادیث اسلامی وحدت حقیقیه را رد میکند (کانا یا کلان الطعام) . سپس اضافه کردند : (جمع میان) کثرت حقیقیه و وحدت حقیقیه ، محال است ، مگر اینکه کسی بگوید تناقض محال نیست . آنچه در روایات آمده که (ببصر به) و (بسمع به) ، اشاره به همان وحدت حکمیه است . همچنین (لا فرق بینک و بینها الا انهم عبادک و خلقتک و حدیث قرب نوافل) آیت الله بهجت در ادامه ی توضیحاتشان در باره ی وحدت حقیقیه فرمودند : وقتی خورشید آمد ستارگان ، دیده نمی شوند اما واقعا هستند ... ایشان شخصا درباره ی حکم کفر یا عدم کفر این افراد اظهار نظر نکردند ولی فرمودند : به آخوند ملا محمد کاظم گفته بودند : قائلین به وحدت وجود را تکفیر کنید . آخوند فرموده بود : آنها اشتباهشان در مقتضیات برهان است . نمی شود آنها را تکفیر کرد ، مثل کسی که تصور می کند آتش گردان ، آتش است . نکته ی مهم و قابل توجه این است که در تجلی حضرت حق بر قلب بعضی تصور می کنند که آنچه دیده اند ، خداست . این از بی دقتی است . دیدن قلب هم مانند دیدن چشم ممکن است خطا کند . کسانی که قائل به وحدت حقیقیه ی جهان هستند ، دچار این خطا شده اند . (فلما تجلی ربه للجبل ...) ، جلوه ی خداوند و تجلی او غیر خود اوست . تجلی ، فعل خداست ، نه خود او .

متن پاسخ

باسمه تعالی: سلام علیکم: ملاحظه می‌کنید آقا می‌فرمایند آنچه عرفا به عنوان وحدت حقیقیه می‌گویند وحدت حکمیه است پس تفاوت در نگاه است. بالاخره بحث وحدت وجود دریای بسیار

عمیق و دقیقی است که یا باید وارد آن نشد و یا اگر وارد شدی باید تا عمق آن بروی. در هر صورت از یک بحث سؤال و جوابی بیرون است. کتاب « کتاب مبانی و اصول عرفان نظری » از استاد یزدان پناه در این مورد نکات دقیقی دارد. بنده نیز اخیراً در جواب یکی از کاربران محترم تحت عنوان «معنای وحدت وجود» عرض مختصری داشتم می‌توانید به آن جواب نیز رجوع فرمایید. موفق باشید